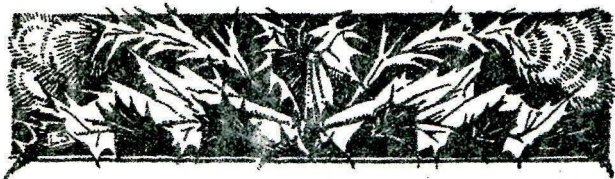

In de vorige Strandloper drukten wij een artikel af van Jan Verweij onder de titel "Noordwijk's vogels". Dit artikel stond in de Gids voor de Badplaats Noordwijk, die aan het einde van de twintiger jaren werd uitgegeven door de firma Borsman te Noordwijk. In deze zelfde gids staat ook een aardig artikel over de flora van de Noordwijkse duinen, geschreven door de toenmalige hoofdonderwijzer H. de Boer. Ook dit artikel willen wij nu gaarne aanbieden.

C.M.J. Verweij.

DE FLORA VAN NOORDWIJKS DUINEN

door H. DE BOER.

ay it with flowers!" Dat wenschen wij te doen, wij dorpelingen, wonend te midden der vriendelijk, trouwe duinen. U welkom heeten in Hollands heuvelland! U toewenschen, dat ge hier moogt genieten van welverdiende rust. Wij wenschen U te ontvangen „met bloemen". Niet met ruikers en kransen, kunstig saamgebonden door vaardige hand van de daarvoor gebruikelijke mode-bloemen.

Wij roepen de hulp in van onze vroolijke, blonde, vrije duinen, die U vriendelijk nooden, haar plantenschat te komen bezichtigen, te bewonderen en die met kwistige hand bloemen strooien voor uw voet, zoodra en waar en wanneer ge ze betreedt.

En ge zult ze immers niet verachten, die eenvoudige, naieve, echte natuurkinderen? 't Zou jammer zijn voor deze dochteren van Flora, die zich geven en toonen, zooals ze zijn, zoo onopgesmukt, zoo waar..... maar 't meest jammer voor U zelf.

Niemand minder toch dan de bekende natuurbewonderaar F. W. van Eeden schrijft in zijn werkje „Onkruid, Botanische wandelingen", dat hij — en velen zijner vrienden met hem — een groot deel van hun vorming en hun levensgeluk te danken hebben aan de studie van..... onkruid.

„Wie de Botanie waarlijk wil leeren liefhebben als een vriendelijke geleidster door het leven" — zoo schrijft hij verder — „die moet reeds in zijn jeugd beginnen met onkruid te zoeken, die moet de planten zien in de vrije natuur, in onafscheidelijk verband met het landschap; en wie het landschap waarlijk wil leeren genieten, die mag ook niet het geringste deeltje van het geheel verwaarloosen. Eerst dan begint het landschap te leven en gaan wij er in op, als in een ruimer en zuiverder bestaan.

Wij voelen ons, te vrijer, te luchtiger, naarmate onze persoonlijkheid meer en meer met dat bezielde landschap ineensmelt. En zoo leeren we eindelijk, dat onkruid ook bij die beschouwing niet vergaat maar te midden van den meest bezwarenden ernst des dagelijkschen levens, onzen kinderlijken zin tot het einde onzer jaren blijft ontwikkelen."

Wij hopen, dat ge met Seerp Anema zult zeggen:

„Een vriendelijke hand heeft mij ontsloten,
die blonde bergenrij van Hollands strand;
hun toppen lachen tegen zee en land;
ik lach tot hen, mijn blanke vreugdgenooten."

Want 't zal U goeddoen. „Niet alleen de duinlucht is het, die hier zoo gunstig werkt op uw goedstemming, ook de plantengroei heeft in dit opzicht niet weinig invloed" (v. E.)

De duinflora! Meen nu niet, dat ge hier te doen hebt met geheel andere planten dan ge elders vindt. Misschien enkele. Maar, 't is U bekend, dat de bodem bijzonderen invloed heeft op den aard, het karakter, de groeiwijze der planten. Dit geeft ons recht te spreken van „duinflora."

Of we U als gids willen dienen door onze duinen, om U opmerkzaam te maken op al het bijzondere in deze plantenwereld?

Dat zou niet de manier zijn, om werkelijk te genieten en vruchtbaar te botaniseeren.

Ge hebt natuurlijk een flora en een loupe. En als ge daarbij hebt tijd, geduld, opmerkzaamheid, liefde voor de natuur, een oog voor 't waarlijk schoone („Wat schoon is, moet eenvoudig zijn", zegt Beets) dan vindt ge zeker zelf uw weg en voorspellen we U meer genot dan in den schoonsten plantentuin of in het fraaiste park.

Ook kan 't werkje „In de Duinen" van Heimans en Thijssse (wien we niet genoeg dankbaar kunnen zijn voor wat ze deden voor ons en onze kinderen, om de natuur te leeren zien, kennen en liefhebben), alsmede het genoemde boekje van Van Eeden U gewichtige diensten bewijzen.

Wij stellen ons voor, U op enkele planten opmerkzaam te maken, om U zoo mogelijk te prikkelen tot botaniseeren in onze schoone duinen, opdat ze voor U niet slechts zijn hoopen zand, opgeworpen door zee en wind, ons land beschuttend tegen de grimmige golven, maar opdat alles voor U ga leven

en ge U verlustigen moogt in vallei of op heuveltop, luisterend naar der bloemen zacht gefluister; en ge met Guide Gezelle kunt zeggen:

Mij spreekt de blomme een tale,
Mij is het kruid beleefd,
Mij groet het altemale,
Dat God geschapen heeft!

L'embarras du choix! Daar komen ze aan in bonte rijen, klein en groot, die lieve duinkinderen! Ze verdringen zich om me, en hoe bescheiden ook, zelfs de kleinsten onder hen schijnen me vragend aan te zien: „denkt ge wel om mij?” — Want ze weten 't, dat ik ze *alle* liefheb. — Dat hun dit genoeg zij. Al noem ik ze niet, ze zijn me even lief als hun broertjes en zusjes, die nu aan de beurt zijn, om met me uit te gaan.

Toen ge verleden jaar September van hier gingt, begon 't groen der duinen reeds te verdwijnen. Dat maakte 't heengaan gemakkelijk. Een winter aan de zeekust is voor U misschien een schrikbeeld! De zee zoo donker en woest, het strand zoo doodsch en stil en de duinen, zoo kaal en bruin! Medelijden hadt ge mogelijk met ons, die hier achterbleven. Dank voor uwe vriendelijkheid en uw meeleven. Maar ge vergist U, wat zee en strand betreft en ook..... omtrent de duinen. Het gras verdorde, de bloem viel af, en toch..... onze duinen kregen nieuw en frisch leven.

We zouden onrecht doen aan een gansche groep van planten, de Kryptogamen of Sporeplanten en met name aan de klasse der *Bladmossen* (Musci) als we er van zwegen.

Zij toch zorgen er voor, dat ook in den wintertijd onze duinen er frisch en groen uitzien. Wat een verscheidenheid van kleur en tint! Licht en donkergroen, met schitterende zilver- en goudglansen!

Uw stadsbloemist levert U zeker tegen Kerstfeest en Nieuwjaar wel eens een bloemmandje, gevuld met „pepers”, of tulpen en hyacinten, of *Helleborus* (Kerstroos) en afgewerkt met *mos*. Prachtig! Maar wat zou zijn werk aan frischheid en schoonheid winnen, als hij een oogenblikje mocht gaan „mosduinen” om dan meteen nog een paar takken thuis te brengen van duindoorn en liguster. Zonder aanmerking uwerzijds, zou hij gerust enkele gulden meer kunnen rekenen.

Merkwaardige planten, die Kryptogamen!

De meeste vertoonen in 't vroege voorjaar gesteelde doosjes, voorzien van een dekseltje, dat er bij rijpheid afspringt. In dit doosje zitten de sporen, die er nu uitspringen. Uit zoo'n spore ontstaat eerst een klein groen draadje (voorkiem of protonema), waarop zich uit knoppen de eigenlijke mosstengeltjes ontwikkelen. Deze krijgen aan hun top organen, die zwermdraden (antheridiën) voortbrengen en andere, die een eikel bevatten (archegoniën). De bevruchte eikel ontwikkelt zich tot het gesteelde sporendoosje. Deze bladmossen zijn van velerlei nut. Ten eerste bewaren ze, in een tijd, als andere planten dit niet kunnen doen en het juist 't meest noodig is, de duinen voor verstuiving; dan houden ze den bodem vochtig, helpen veen vormen en zijn een goede kiembodem voor allerlei zaden, die anders zouden omkomen.

We willen niet vervallen in een dorre opsomming der verschillende soorten. Alleen willen we opmerkzaam maken op de vaak zoo grillig gevormde korstmossen en hiervan noemen het bekende *renaiërmoss* (*Cladonia rangiferina*), in najaar en winter en voorjaar zacht en zeegroen, in den zomertijd grijs, hard en droog. Groote oppervlakten zijn er hier en daar mee bedekt en onwillekeurig waant ge U in Ruslands steppen en toendra's..... gelukkig buiten het bereik van Lenin en zijn trawanten.

Reeds vroeg in 't voorjaar, als er groeikracht in den bodem komt, maken de mossen, zich bewust, niet meer zoo noodig te zijn, plaats voor allerlei planten.

Wat een verscheidenheid van grassen en kruiden, te veel om op te noemen. Reeds in April vertoonen zich de vriendelijke lenteboden in groeten getale en zeer veelsoortig. Cruciferen en Caryophyllaceën veroorlooven 't ons, van de bevriende fam. der Saxifragaceën te noemen de *Kandelaar-tjes* (*Saxifraga tridactylites*), een karakteristiek duinplantje, eigenlijk thuishoorend op de rotsige bergen, zooals heel de *Steenbreekfamilie*. Wat parmantig staan ze daar! Prachtige vormen en tinten vertoonen die Lilliputters, vaak slechts een paar c.M. groot; 't is hun aan te zien, dat ze familie zijn van de bekende moederplant.

Het duurt niet lang of ook andere tinten vertoonen zich. Het rood van de *oolevaarsbekken* (*Geranium*) krijgt op sommige duinen de overhand, totdat aanstonds de lichtvioletten tot roode kleuren van de *wikken* (*Vicia*) meer ons oog bekoren.

Aanstonds tooien vele duinen zich in 't geel, als de verschillende klaversoorten zich vertoonen. Dan wordt het een geweldige strijd tusschen het hemelsblauw van de *eerepruizen*, het purper van de geurige, dichterlijke *Thymus Serpyllum*, (later verschijnt de Steentijm met lilakleuren), het rood van de *Kegelsilene* (*Silene conica*), hier „hongersnood” genoemd, het geel van *muurpeper* of *scherpe look* (*Sedum acre*), het wit en rose der *akkerwinders* (*Convolvulus arvensis*), die zich brutaal om en over alles heenslingeren; het geel en wit der twee *walstroo*-variteiten, die de lucht met honinggeur vervullen.

Maar genoeg. — Zoek een rustig plekje op een bloemrijk duin en tel eens, hoeveel soorten van planten ge op een tiental M². vindt. En zoo vertoonen de duinen zich telkens in ander gewaad; dat gaat zoo door tot laat in den herfst. Aardig, om eens aan te teekenen de wisseling van kleuren gedurende heel den zomer.

't Is niet mogelijk met het oog op de beschikbare ruimte op alle bijzonderheden te wijzen. Daarom slechts hier en daar een greep.

Al de grassoorten in de duinen hebben iets eigenaardigs, maar bijzondere vermelding verdienen de *helm* (*Ammophila Arenaria*) en de *zandhaver* (*Elymus Arenarius*), die met de zandzegge (*Carex Arenaria*) veel bijdragen tot 't vasthouden der zandgronden. Van helm en zandhaver zijn de bladen bij droog weer opgerold, om de verdamping tegen te gaan, en worden daardoor dikwijls voor biezen aangezien.

Houtgewas wordt in de Noordwijsche duinen weinig aangetroffen. Aan de oostzijde, aan den voet en tegen de duinen, groeit graag de *kurklep*. Verder vinden we overal in de duinen de *kruipwilg* (*Salix repens*), een dwerfvorm van onze wilgen, die reeds vroeg in 't voorjaar prikt met pracht-katjes (vooral de manlijke) en die alweer onze duinen voor verstuiven behoedt.

Een merkwaardig houtgewas is de *duindoorn*, (*Hippophaë rhamnoides*), een echte steppenplant met zijn dorens, dikke, grijs metaalkleurige blaadjes met eigenaardige ster- en schubharen, alle middelen tot beperking van de verdamping. Bloeit met zeer nietige, eigenaardige bloempjes. Maar een pracht is het, als hij zich tooit met zijn geel-oranje bessen.

Geheele duinpannen en hellingen zijn er mee bedekt, tot blijdschap van de konijnen, die er gemakkelijk een veilige schuilplaats vinden, en van de vogels, die de bessen graag nuttigen. Ze kunnen een hoogte bereiken van 3 à 4 M.

In onze stadsparken treffen we vaak de olijfwilgen aan, nauw aan den duindoorn verwant.

De *boksdooorn* (*Lycium halimifolium*) van de familie der nachtschaden (aardappel, tomaat), is oorspronkelijk een Chineesche klimplant, hier veel aangeplant als heggen en daarna verwilderd. Prachtig rood-paarsachtige bloempjes en als vrucht roode besjes.

We kunnen niet nalaten in dit verband een woord van hulde te brengen aan den heer Tappenbeck die veel, buitengewoon veel heeft gedaan, om onze duinflora te beschermen en te verrijken. Hoeveel boksdooorns worden nog jaarlijks door hem aangeplant! 't Is dan ook niet gewaagd, te veronderstellen, dat we 't aan dezen pionier danken, dat deze plant thans vrij algemeen hier verspreid is. Pracht mengsels van allerlei zaden werden — vooral vroeger — door hem uitgezaaid en vele hebben zich hier weten te handhaven.

We moeten enkele noemen: *Kochia*, *Phacelia tanacetifolia*, *Teunisbloem* (*Oenothera*) in verschillende vormen en tinten, *honingklaver* (*Melilotus*), ook gedroogd heerlijk ruikend. En vele andere, die zich zelfs buiten de terreinen van Huis ter Duin hebben verspreid. Hij was ook de eerste, die op de gedachte kwam niet alleen, om de duinen te bebossen, maar die ook de daad bij het woord voegde, en zich niet liet ontmoedigen door allerlei teleurstellingen. Echt pionierswerk!

Heb daarom eerbied voor bloemen en boomen en verwoest niet in een oogenblik het werk van vele jaren.

Ook de heer Ammeraal (Dirk) maakt zich dienstelijk door het verspreiden van zaden der duinplanten en o.a. ook door het overbrengen van de bremstruik (*Sarothamnus vulgaris*), hier vrij zeldzaam in de duinen, met hare schitterend gele bloemen, het beeld van trouw en vriendschap, het symbool van Saint Louis, onder de zinspreuk: „*exaltas humiles*”, het veldteken van Godfried van Anjou, de naamgeefster van het geslacht der Plantagenets.

En als „Dritter im Bunde”, noemen we den heer Rusch, in dienst van 't Staatsboschbeheer en belast met de beplanting der Noordduinen. Reeds 80 H.A. is beplant met dennen en ander houtgewas en — ondanks de pessimistische beweringen van „ondeskundigen” leeft en groeit het houtgewas en zullen zich binnen afzienbaren tijd *bosschen* bevinden ten Noorden van ons dorp. We zijn jaloersch op 't nageslacht!

Een miniatuurboschje (Hoogwaak) is in den oorlog verdwenen in de kachels onzer dorpelingen; 't was zoo'n echt type van een oerwoud — in het klein natuurlijk. Jammer, dat men zich hieraan vergreep, al is 't ook verklaarbaar. En waarom men het hout geen gelegenheid gaf, weer op te groeien, is onbegrijpelijk. Met wat bijsplanten, had men dit antiek, merkwaardig plekje kunnen redden. Dan was zeker ook gespaard gebleven, de zoo zeldzame Gestreepte winde (*Convolvulus silvestris* W. var. *roseus* Simo), sierplant uit de kustlanden der Middellandsche Zee, met haar prachtige, groote rose bloemen, bijna nergens elders gevonden.

We kunnen niet nalaten hier te wijzen op nog een eigenaardige verwildering van planten.

Noordwijk is bekend door de teelt en het drogen van geneeskundige kruiden, speciaal Noordwijk-Binnen. Verschillende zijn verdwaald tot in de duinen: *mierikswortel*, *dragon*, *mentha bellardiana*, *bilzenkruid*, *doornappel*. Deze verspreiding nu is te verklaren, doordat men in de duinen, vooral langs de wegen, wel eens aard- en onkruidhoopen, afkomstig van kruidentuinen, aanvoert, om zekerder te zijn van het opkomen der uitgezaaide duinplanten-zaden, of om verstuiven tegen te gaan.

Onze edelste, meestgeliefde bloemen hebben familie wonen in de duinen.

De „Koningin der bloemen”, de roos, behoeft zich heusch niet te schamen voor hare minder voorname verwanten: *Rosa pimpinellifolia* (witte *duinroos*), *Rosa rubiginosa* (roode *egellantier*), *Rosa Canina* (hondsroos) en *Rosa Cinnamomea* (*kaneetroos*). Op haar geur kan ze zelfs jaloersch zijn.

De liliaceëen, de trots der lage landen aan den voet der duinen, worden vertegenwoordigd door: *Endymion nutans* (wilde hyacint) aan den voet der duinen tusschen het bovengenoemde iepenhout, in gezelschap van *Convallaria majalis* of *Lelietje van dalen*; hier treffen we ook aan dat prachtige voorjaarsplantje (*Corydalis solida*). En verschillende duinhellingen zijn als bezaaid met *Convallaria Polygonatum officinale* (*Salomonszegel*), die zich goed laat vervroegen en dan een der sierlijkste gewassen is; ook in den herfst, als 't blad geelachtig wordt en de groote blauw-zwarte bessen er zoo schitterend tegen afsteken.

We kennen allen de violen, waarmee we zoo graag onze voorjaarsperken vullen. De cultuur vond telkens wat nieuws, altijd maar mooier en groeter. En toch,..... we durven beweren, dat onze duinviooltjes veel eleganter van vorm en schitterender van kleur zijn. En dan ongeëvenaard rijk-

bloeiend, zoo geheel passend bij de omgeving. Ik bedoel *Viola tricolor* (het driekleurig *viooltje*, de moeder van onze pensies). Het zou moeilijk zijn te zeggen, welke kleuren ze *niet* vertoonen. Niet zeldzaam zijn bossen van 4 dm. middellijn, met honderden vriendelijklachende bloemen. Een mand, smaakvol daarmee opgemaakt, zou een sieraad zijn voor een kamer. Maar probeer niet, ze over te planten in uw tuin; ze groeien wel, maar verliezen al haar kleur en glans en al haar bevalligheid.

Viola odorata (welriekend *viooltje*) zoekt ge weer aan den houtkant. In de duinen zelf ontmoet ge wel de sierlijke *Viola hirta* (ruig *viooltje*) en *Viola canina* (*hondsviooltje*), maar deze zijn reukloos.

Wat cleistogame bloemen zijn, kunnen U de violen leeren. De stuifmeelbuis groeit al in de gesloten bloem uit en dringt het vruchtbeginsel binnen. Zelfbestuiving dus. Zulke bloemen hebben geur noch kleur, en zijn vaak minuscule klein, doch de zaden zijn er niet slechter om.

Orchideeën! Ge kent immers de *Cattleya's*, de *Oncidiums*, de *Stanhopea's*, de *Otondaglossums* en *Cypripediums*? Telkens weer bewonderen we voor onze *bloemwinkels* haar schitterende vormen en onvergelykelijk schoone kleurvariaties en kleurenharmonie, want onze *bloemvazen* vullen ze zelden. Den indruk, dien ze op ons maken, raken we nooit kwijt. — En of ik U dan toch nog wil opwekken, onze inlandsche orchideeën, ook die onzer duingronden, op te zoeken en te bewonderen? Ik doe het niet volle vrijmoedigheid. 't Zal U zijn, alsof iets van den luister afstraalt ook op deze verre arme verwanten, die behalve den naam nog veel meer met haar gemeen schijnen te hebben: ze zijn van koninklijken bloede. Zoek eens naar: *Orchis latifolia*, *Orchis incarnata*, *Orchis maculata*, *Epipactis latifolia*, *Epipactis palustris*, *Anacamptis pyramidalis*! En vergeet vooral niet *Hermidium monarchois* (vrij zeldzaam), *Listera Ovata* (een pracht-exemplaar) en *Sturmia Loesellii*!

Verleden jaar ontmoette ik in een ander deel van ons land een familie, die ook hier dikwijls vertoefde. Moeder en zoon trokken er dagelijks op uit, om samen te botaniseeren.

De zoon interesseerde zich bijzonder voor orchideeën. Als hij er weer een vond, kwam het kiektoestel voor den dag. Ik had het genoeg, zijn verzameling foto's te zien. Prachtig! Ik stond verbaasd en werd opnieuw overtuigd van de *élégance*, ook van onze inlandsche standelkruiden.

'k Hoop onze badgasten dezen zomer dikwijls bezig te zien met hun (haar) fotostellen, om onze duinplanten te kijken; een prettige, nuttige bezigheid in den vacantiетijd. Misschien zenden ze dan wel een afdrukje aan den uitgever van „Noordwijks Gids”. Natuurlijk behoeft men zich niet tot deze ééne plantenfamilie te beperken.

Immortellen! Ik zou er onder willen rekenen *Carlina Vulgaris*, zoo genoemd naar Carolus Magnus (Karel den Grooten), die zijn onderdanen bij duitzenden zag wegsterven door de pest.

Vol medelijden peinsde hij op middelen ter bestrijding, maar vond geen remedie. Na een slapelozen nacht, wierp hij zich op de knieën en bad God om uitkomst. Een engel verschijnt hem, die hem gelast, naar het veld te gaan, een pijl af te schieten en de plant, die getroffen zou worden, die zou het gewenschte geneesmiddel leveren.

De pijl werd teruggevonden midden in een distelbloem. In alle kloostertuinen werd de *Carlina* sinds aangekweekt. — Een prachtbloem voor winterbouquetten, vooral door de groote geel-witte straalbloemen van het omwindsel. — Deze zijn bovendien zeer hygroscoopisch en daardoor geschikt als „weervoorspeller”. Een tweede immortel is de knikkende distel (*Carduus nutans*), elegant voorovergebogen. Als zoodanig kunnen ook beschouwd de lange prachtig bruingetinte, uitgebloede, pluimvormige bloemtrossen van de in de duinen veel voorkomende *Rumex*.

En — last not least — de blauwe- of zeedistel (*Eryngium maritimum*), behoorende tot de Umbelliferen (schermbloemigen) en dus..... geen distel. Prachtplant! En dat schijnt ieder te vinden, want bij honderden worden ze, helaas, uitgetrokken of afgesneden door bezoekers van ons zeestrand en onze duinen. Maar nergens zijn ze zoo mooi als waar ze groeien; de omgeving, het duinzand en de omringende planten doen tinten en kleuren te voorschijn komen, die ze dadelijk na 't plukken blijken te missen.

Pracht-Eryngiums kweken ook onze bloemisten, maar..... de *Maritimum* wint het.

De *Eryngium Campestre*, met zeer vertakten steel en een groot aantal kleine bloemhoofdjes, wedijvert in schoonheid met de „blauwe”. Hierbij nog een takje *Hyppophae* met oranje bessen, 'n paar takjes van *Ligustrum vulgare* met glimmend zwarte bessen, een paar rozebottels en een tak met roode bessen van de gewone *Asperge officinalis*, nu liefdinggerecht, die in grooten getale in de duinen verwilderd voorkomt, en ge hebt een winterbouquet, mooier dan de knapste stadsbloemist U kan leveren.

Dieven en woekeraars! Ook die in de duinen? Ze hebben vrijen toegang, ook zonder bewijs, omdat..... ze tot het plantenrijk behooren en voor ons menschen ongevaarlijk zijn. Een eigenaardig soort wezens, klaploopers, tafelschuimers, soms zelfs van deffigen stand en aristocratische manieren. We verachten ze om hun minderwaardig karakter en toch..... we zouden ze niet graag willen missen in onze duinen, omdat we ze interessant vinden.

Ze worden onderscheiden in *halfparasieten*, die zich desnoods ook zelf kunnen redden, maar die toch graag gaan klaploopen en profiteeren van wat andere planten aan voedingsstoffen voor zich hebben opgenomen of bereid; ze hebben dus ook groene bladeren.

De *heel-parasieten*, de eigenlijke woekerplanten, bezitten zelf geen bladgroen en zijn geheel aangewezen op andere planten. Ze zijn met den voet van hun stengel geheel vastgegroeid op den wortel van hun „waard”. Hun zaden ontkiemen wel, maar het kiemplantje kan zich alleen dan verder ontwikke-

len, wanneer het in aanraking komt met den wortel eener plant, als waard geschikt. Ze zijn dus wel kieskeurig. Van deze echte parasieten vinden we er legio in de duinen. Ze behooren alle tot ééne fam.; die der Bremraapachtigen of Orobanchaceën, hebben schubben inplaats van bladeren en een vergroeidbladige, tweelippige bloemkroon, twee lange en twee kleine meeldraden en een éénhokkig vruchtbeginsel. De verschillende soorten worden genoemd naar de plant, waarop ze woekeren en vertoonen allerlei verschillen. Interessant om ze in onze duinen op te sporen. Ge kunt er vinden: de Walstroobremraap (*Orobanche caryophyllacea*), bloemen geelachtig tot roodbruin, ruikend naar kruidnagels; de vaalgele Bitterkruidbremraap (*Orobanche Picridis*), die ge moet zoeken op een composiet, ietwat gelijkend op de Paardebloem; de zeldzame, maar hier vrij veel voorkomende Blauwe bremraap (*Orobanche purpurea*) woekerend op *Achilleo Millefolium* (duizendblad).

Nog vermelden we het Warkruid (*Cuscuta Epithymum* en *C. europaea*), een slingerplantje, woekerend met haar zuignapjes op de stengels van walstroo, brandnetels en klaver. Het volk noemt het „duivelsnaaigaren”, een naam, die en wijst op het uiterlijk en op het karakter van deze plant.

't Is wel de moeite waard, eens een Bremraap uit te graven, om te zien, hoe ze den „waard” uitzuigen. Ge merkt natuurlijk ook op, dat deze kwiint en eindelijk sterft.

Van de halfparasieten noemen we alleen: Grootte en Kleine Ratelaar (*Rhinanthus major* en *minor*) behoorende tot de fam. der Scrophulariaceën; ze woekeren op grassen en bedekken soms geheele duinhellingen („kipptjes” onzer duinkinderen).

Met Oogentroost (*Euphrasia nemerosa*) nemen wij afscheid van deze booswichten. Een prachtplantje anders. Heel den zomer door kunt ge ze vinden en vooral in September en October zijn ze bijzonder welvarend; mooie compacte bosjes, zeer rijk witlila bloeiend, aardig vertakt. Schijn bedriegt!

Duinoogst. De Noordwijksche jeugd weet ze U aan te wijzen, de aardbeiduintjes. Van die kleine, mooi-roode vruchtjes gaan er weinig verloren; ze verhuizen naar de grage kindermagen, die alleen ze weten te apprecieeren. In 't najaar komt de wijnoogst. Kinderen, vrouwen en mannen trekken er vroeg op uit, tot zelfs aan de achtste paal, om de duinbramen in te zamelen. Ge kent ze toch, de kruipende braamstruiken, met meterslange ranken, die U wel eens deden struikelen misschien. Geheele duinhellingen zijn er mee begroeid. Flinke duinbeschermers! 't Is de dauwbraam (*Rubus caesius*) zoo genoemd naar de licht-blauw berijpte bramen, zeer sappig, maar zuur. Ze worden trouw ingezameld voor eigen wintervoorraad „braem(sap)”, maar ook om ze aan onze badgasten te verkoopen, die den smaak van 't sap roemen.

Ik kan niet nalaten, even te wijzen op het prachtig mozaïk der braamstruiken, dat vooral in den herfst zulke schitterende tinten van geel, bruin en rood vertoont, dat wij er evenveel van genieten, als gij misschien van uwe bosschen in herfsttooi.

In beperking toont zich de meester. Dan is mijn gevolgtrekking gauw gemaakt en misschien ook de uwe. Eigenlijk ben ik nog pas aan 't begin van wat ik meende te schrijven. O, die plantenrijkdom onzer duinen!

Mag ik U nog even opmerkzaam maken op het prachtige forsche slangenkruid (*Echium vulgare*), met zijn ruwe stengels en bladeren?

Op het wintergroen (*Pirola rotundifolia*) van eleganten vorm, heerlijk van geur, een dochter der bergen? Als ge gelukkig zijt, vindt ge in dezelfde duinpan misschien ook 't Parnaskruid, eveneens een edel plantje.

Zoek zelf de strandplanten, waarvan ik U alleen noem de zeeraket (*Cakile maritima*) met vleezige bladen en kurkachtig harde hauwen, rijkbloeiend met lila, rosé-achtig witte bloemen; verdwaald in 't duin, soms enorme promorties aannemend (verleden jaar vond ik er een (of meer bijeen) aan den Rembrandtweg, minstens 1 M. in middellijn, met bloemen overdekt); en de zeevinde (*Convolvulus Soldanella*), eveneens met vleezige bladeren en prachtig rose bloemen met vijf witte strepen.

Natuurlijk kent ge het Knikkend Lijnkruid of de Nachtsilene (*Silene nutans*). In de flora van Heukels vindt ge er bij vermeld: *zeldzaam*. Dit geldt dan zeker niet voor Noordwijk's duinen. Vooral in de laatste jaren is ze hier zeer vermenigvuldigd. Er zijn duinen, waar ze met twintigtallen bij elkaar staan. Daags loopt ge ze voorbij, omdat ze er dan allesbehalve elegant uitzien; de bloemen zijn gesloten en lijken verflenst; ze slapen. Maar tegen den avond reeds vertoonen ze zich in al haar pracht. De stengel richt zich op, de bloemen gaan open, om de insecten te lokken, die de bestuiving tot stand moeten brengen. Drie avonden zijn hiervoor noodig: den eersten avond werpt iedere bloem vijf meeldraden vooruit, den tweeden eveneens en den derden komen de stempels voor den dag. Eerst dan is de bestuiving volbracht en de bloem blijft gesloten en verdort.

Juist dezen zomer zijn de duinen bijzonder prachtig, dank zij het natte, koude weer. Voor 't eerst vond ik dit jaar in Noordwijks duinen het Rozenkransje (*Antennaria dioica* of *Gnaphalium dioicum*).

't Is een tweehuizig plantje, zooals de bijvoeging *dioica* aanduidt. De blaadjes, aan den onderkant grijs, van boven groen; de bloempjes rose of rood, droog en dus gemakkelijk te bewaren. (Immortellen-Stroobloem). Ik zou dit plantje willen noemen: het „Edelweis (rot) der duinen.”

Ook vond ik dezer dagen een plant, die ik eerst hield voor een verdwaalden beetwortel (*Beta Vulgaris*). Doch toen ik op enkele passen een tweede exemplaar ontdekte, begon ik den wortel te onderzoeken en de uitloopers en twijfelde niet, of ik ontmoette hier twee bewoners van de Middellandsche zee kust, een enkelen keer naar 't Noorden verdwaald: n.l. *Beta maritima*. Ze staan dicht bij de strandreep. Wie ze mocht vinden, spare ze. Vraag nu niet, hoe deze hier gekomen zijn. Er gebeuren

wonderlijker dingen. In een groot gedeelte van ons land en ook in onze duinen bloeit thans de Kanadeesche Fijnstraal (*Erigeron canadensis*). Die heeft dus grooter reis moeten maken.

Gissen doet missen. Maar ik waag het toch ten opzichte van een siergrasje (*Lagurus*). Dit komt hier sporadisch voor. Bij de villa „De Koekoek” vond ik een vijftal pluimpjes; op de Zuid-Boulevard, vlak aan den weg vier pluimpjes en in de Noordduinen vond ik heele bossen *uitgetrokken*, prachtig groote planten met bijzonder lange pluimen. — Jammer!

Zouden ze hier gekomen zijn, doordat ze, na dienst gedaan te hebben in de vazen, werden weggegooid en het rijpe zaad ontkiemde?

Nu moet de punt komen. Op volledigheid of wetenschappelijkheid maak ik geen aanspraak. Liefde tot de duinflora gaf me 't bovenstaande in de pen. 't Genot, dat onze duinplanten me altijd weer opnieuw schenken, gun ik zoo graag ook U. Mocht daartoe 't geschrevene iets bijdragen, dan acht ik mijn moeite rijkelijk beloond.

Schoone duinen,
Blonde kruinen,
Erf van zand en braamstruweel.
Wat er klinke,
Glore, blinke,
Gij zijt Neerlands kunstjuweel!

Oplossing kruiswoordpuzzel van de vorige keer.

horizontaal

1. tortelduif	30. tas
5. nest	32. kwak
9. sip	35. kievit
10. rui	37. ooievaar
11. paal	39. re
12. pen	40. mees
14. ree	41. ede
16. mei	44. gras
17. ei	47. ren
18. neet	48. hoen
21. roek	49. aas
22. veren	51. nu
24. e.a.	52. mak
25. an	54. si
26. la	55. kraai
27. kluut	56. ijsvogel

vertikaal

1. torenvalk	29. pa
2. ruiter	31. steennil
3. kaars	33. wim
4. uilebal	34. koekoek
5. N.S.N	35. kras
6. ei	36. veer
7. spreekw	38. os
8. specht	42. den
13. ei	43. dons
15. eik	44. gaai
19. een	45. rak
20. tel	46. as
21. reiger	50. vlo
23. nat	52. ma
24. ekster	53. ijs
28. ui	

